

НОРМАТИВНІ ТА ОРИГІНАЛЬНІ РІШЕННЯ В ТЕСТІ ВАРТЕГГА В СИСТЕМІ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена аналізу діагностичних критеріїв тесту Вартегга – нормативним та оригінальним рішенням. Вивчалась вибірка мешканців м. Одеси та Одеської області (n = 640). Наведено описові статистики, які можна використовувати у якості тестових норм. Реляційна структура цих реакцій складається з двох біполярних конструктів: нормативність-оригінальність та адекватність-патологічність. Встановлено конвергентну валідність діагностичних критеріїв.

Ключові слова: тест Вартегга, нормативні рішення, оригінальні рішення, реляційна структура асоціативних реакцій, конвергентна валідність.

Статья посвящена анализу диагностических критериев теста Вартегга – нормативным и оригинальным решениям. Изучалась выборка жителей г. Одессы и Одесской области (n = 640). Приведены описательные статистики, которые можно использовать в качестве тестовых норм. Реляционная структура этих реакций состоит из двух биполярных конструктов: нормативность-оригинальность и адекватность-патологичность. Установлено конвергентную валидность диагностических критериев.

Ключевые слова: тест Вартегга, нормативные решения, оригинальные решения, реляционная структура ассоциативных реакций, конвергентная валидность.

Постановка проблеми.

Актуальна ситуація розвитку психодіагностики характеризується активним зверненням до неklasичної і постнеklasичної методології. В останні десятиліття мішенями психодіагностики поступово стають все більш складні психологічні утворення. У зв'язку з цим відновлюється інтерес до проєктивної психології, адже проєктивні методи завжди прагнули до цілісного, глобального опису особистості, а не до якої-небудь окремої властивості або перерахування особистісних рис. Разом з тим проєктивний тест – це дуже витончена і в той же час вельми складна у застосуванні техніка, що вимагає ретельного ознайомлення і досконалого оволодіння її прийомами. Однією з основних проблем проєктивної психології є проблема діагностичних критеріїв інтерпретації, їхньої теоретичної обґрунтованості та емпіричної валідності та надійності.

Для рисункового тесту Вартегга, який розглядається у даній статті, існує цілий ряд інтерпретаційних схем. Одними з важливих діагностичних критеріїв є нормативні (N) та оригінальні (O) рішення. Згідно за авторською схемою інтерпретація послідовно просувається від рівневого профілю з його кількісно вимірюваними рефлексорними реакціями на стимули і вихідними елементами аналізу змісту до диференційованості якісного профілю і через послідовність виконання рисунків і порівняльні дані щодо їх структури до

характерологічної проєкції образотворчих і змістовних акцентів [1].

Нормативні та оригінальні відповіді є своєрідним вінцем базового – рівневого профілю тесту. Автор тесту відносить їх до асоціативних реакцій прогресуючої переробки стимулів. Проте система цих критеріїв попри свою інформативність та відносну простоту у використанні у сучасних інтерпретаційних схемах або зазнала редукції [5], або зовсім не використовується [1]. Очевидно, це пов'язано з тим, що параметри нормативності та оригінальності потребують подальшого уточнення, зокрема емпіричної перевірки їхньої валідності.

Аналіз останніх досліджень

Нормативні (популярні) та оригінальні відповіді використовуються як діагностичні критерії інтерпретації в цілому ряді проєктивних тестів. Обидві категорії використовуються в тесті Роршаха, тільки перша категорія – в методиці рисункової фрустрації С. Розенцвейга, у рисуванні пальцями, як проєктивному методі [2], у тесті сімейних стосунків Бене—Ентоні [4]. Вперше цей діагностичний критерій оригінальність—популярність відповідей було визначено Г. Роршахом в роботі, яка після його смерті опублікована Е. Обергольцером [9]. Відповіді диференціюються на дві категорії: найбільш поширені (популярні) і найбільш рідкісні (оригінальні) відповіді. Популярними (P) можна вважати відповіді, які даються кожним третім випробуваним. За рівнем

форми популярні відповіді завжди позитивні (+). Г. Роршах і Е. Обергольцер вважали, що кількість популярних відповідей свідчить про те, наскільки піддослідний розділяє колективні модуси відчуття і мислить відповідно мисленню соціуму.

Більшість дослідників вважають цей критерій значимим в діагностиці особистості, що вони включають його до власних інтерпретаційних схем тесту Роршаха. М. Луслі-Устері розглядає популярні відповіді як інтелектуальну адаптацію до колективного мислення, М. Керр – як участь суб'єкту у колективній думці, С. Бек – як інтелектуальний рапорт зі світом, О. Дітгельм – як здатність та потреба думати і відчувати як частина групи, пристосованість до неї, М. Пфістер – як ступінь адаптованості індивіду, З. Піотровський – як здатність пристосовуватися до практичних вимог життя, приймати участь в колективному або загальному мисленні [8].

Оригінальними відповідями (О, Orig.) вважаються такі, що зустрічаються приблизно один раз на 100 відповідей. За рівнем форми залежно від чіткості сприйняття оригінальні відповіді диференціюються на О+ і О-. Оригінальні відповіді свідчать про спрямованість інтересів і загальний розвиток випробуваних. Позитивні за рівнем форми відповіді вказують на креативність, оригінальність мислення, негативні зустрічаються при шизофренії [7]. В інших методиках, зокрема показник кількості популярних відповідей в тесті Розенцвейга індекс GCR свідчить про рівень соціальної адаптації [3].

Е. Вартеггом [1] в рисунковому тесті для всіх восьми стимульних знаків узагальнено представлені ті змістовні мотиви, які в середньому зустрічаються більш одного разу на 100 рішень. Взяті в сукупності, вони становлять нормативний ряд, тобто статистично відмежовану область, усередині якої розкидані часті нормативні (у змісті колективного пристосування до стимулів) рішення (N). Однак при оцінюванні рівневого профілю слід розрізняти, чи є ці нормативні рішення адекватними (N+), тобто такими, що враховують базові якості відповідного стимульного знаку, або неадекватними (N-), у яких порушуються істотні для стимульного знаку якості. В особливу групу входять патологічні нормативні рішення (Nр) (це поняття стосується статистичної «норми» і тому внутрішньо не суперечливо) - ті змістовні структури, які статистично часто

спостерігаються у людей з акцентуаціями характеру, а також у випробуваних з невротами або психозами.

Всі змістовні мотиви, що не входять до нормативного ряду фіксуються як оригінальні рішення (О), розрізнення яких, у порівнянні з більш невизначеним за своєю процедурою тестом Роршаха, полегшується тим, що архетипово точні стимульні знаки графічного тесту сприяють однозначному розмежуванню з рішеннями нормативного ряду. З точки зору Е. Дум [6] обмеження розкиду для окремих стимульних знаків певними домінуючими мотивами знижує діагностичну продуктивність цих знаків. Насправді, згідно за Е. Вартеггом домінантність мотивів нормативного ряду є — при належному оцінюванні — надійним кількісним критерієм характерологічно значимих відхилень. Відмінні від нормативних оригінальні рішення розділяються виходячи з якісно адекватного (О+), неадекватного (О-) або патологічного акценту (Ор).

Часом одне ж і саме рішення оцінюється, виходячи з різних аспектів, і як нормативне (N) і як оригінальне (О). Це відбувається в тому випадку, коли стимульний знак спочатку на фазі «розуміння» включається в мотив нормативного ряду, але потім при «продовженні», тобто в цілісному рисунку одержує додатковий оригінальний значеннєвий акцент.

На думку Е. Вартегга [1] N+ рішення свідчать про конвенціональність. Nр – про акцентуації характеру, невротизм, психози. Зокрема сполучення N-, Nр про типові для невроту нав'язливості персеверативні звуження асоціацій. Оригінальні рішення свідчать про багатство внутрішнього світу особистості. Більш детальної інтерпретації цих критеріїв не надається.

Отже, **метою статті** було аналіз розподілу нормативних та оригінальних рішень у профілях тесту Вартегга, отриманих на вибірці, що репрезентує вітчизняну популяцію з подальшим дослідженням взаємовідносин цих параметрів між собою та з показниками інших методик: методом портретних виборів Л. Сонді, методом колірних виборів М. Люшера, опитувальником ММИЛ тощо.

Вибірку дослідження становили умовно здорові мешканці м. Одеси та Одеської області як чоловічої так і жіночої статі переважно юнацького та зрілого віку (n = 640, вік від 15 до 48 років). Піддослідні були мотивовані на успішне та відповідальне виконання завдання по заповненню

Питання психології

стимульного матеріалу тесту Вартегга. Також за схемою дослідження їм були запропоновані методод портретних виборів Л. Сонді, метод колірних виборів М. Люшера, опитувальник ММИЛ.

На першому етапі дослідження були розраховані описові статистики для

нормативних та оригінальних рішень. Такі статистичні параметри, як середнє арифметичне значення (M), медіана (Me), мода (Mo), стандартне відхилення (SD), асиметрія (S), ексцес (K), перший квартиль (Q1) та третій квартиль (Q3) наведені у таблиці.

Таблиця

Описові статистики для нормативних та оригінальних рішень тесту Вартегга

Рішення	M	Me	Mo	SD	S	K	Q1	Q3
N+	4,156	4,000	4,000	1,444	-0,262	0,035	3,000	5,000
N-	0,669	1,000	0,000	0,733	0,869	0,272	0,000	1,000
Np	1,362	1,000	1,000	1,056	0,689	0,518	1,000	2,000
O+	0,700	1,000	0,000	0,807	1,061	0,913	0,000	1,000
O-	0,802	1,000	0,000	0,942	1,439	3,402	0,000	1,000
Op	0,332	0,000	0,000	0,742	3,387	15,696	0,000	0,000

Наведена таблиця ілюструє, що найбільш близьким до гаусового є розподіл значень показника N+. Очевидно, що оцінка за цим параметром від 3 до 5 балів вказує на середній рівень таких відповідей у умовно нормальній людині юнацького чи зрілого віку. Цей параметр характеризується найвищою частотою і має бути розглянутим як базовий, по відношенню до якого можуть аналізуватися інші нормативні та оригінальні рішення. Показники N- та Np характеризуються виразною правосторонньою асиметрією з переважанням відповідно оцінок в 0 та 1 бал. Тоді як критичні рівні складають 1 та 2 бали, а допустимі інтервали для визначення норми 0-1 та 0-2 бали відповідно.

Ще більшими рівнями асиметрії та ексцесу характеризуються оригінальні рішення. Для усіх параметрів категорії O найбільша частота зафіксована для нульових оцінок. Якщо для нормальних та патологічних рішень критичними значеннями виступають оцінки в 1 бал, то для оригінальних в 0 балів. Тобто наявність хоч однієї реакції Op вказує на суттєві відхилення від норми. Оскільки ця вибірка була репрезентативною для відповідних вікових груп, отримані описові статистики можна використовувати у якості тестових норм.

На другому етапі дослідження оцінювались взаємозв'язки між параметрами нормативних та оригінальних рішень. Враховуючи ненормальність розподілу більшості змінних, у якості міри асоціації

використовувався непараметричний статистичний критерій – коефіцієнт рангової кореляції ρ Спірмена. Слід зазначити, що всі кореляції були від'ємними за знаком, адже це обумовлено методологію кодування тестового профілю за даними діагностичними критеріями, коли оцінка за одним параметром виключає оцінку за іншими параметрами (за виключенням одиничних випадків коли одночасно фіксуються реакції N та O).

Найбільш антагоністичними є показники N+ та Np ($\rho = -0,378$; $p = 0,000$). Очевидно, що вони можуть знаходитися на різних полюсах умовного конструкту. Також виразними антагоністами виступають реакції N+ та O- ($\rho = -0,360$; $p = 0,000$), реакції N+ та Op ($\rho = -0,256$; $p = 0,000$). Серед оригінальних рішень найбільший антагонізм встановлено для такої пари реакцій: O+ та Op ($\rho = -0,095$; $p = 0,017$).

Більш наочно взаємовідношення між цими параметрами можна зобразити у вигляді факторних навантажень у двовимірному просторі. На рисунку нижче наведена реляційна структура асоціативних реакцій, отримана за допомогою двостадійної процедури факторного аналізу. На першій стадії за допомогою нелінійного аналізу головних компонент проводилась трансформація змінних, на другій – проводилась процедура лінійного факторного аналізу (методом α -факторизації) з подальшим ортогональним обертанням (методом варімакс).

Питання психології

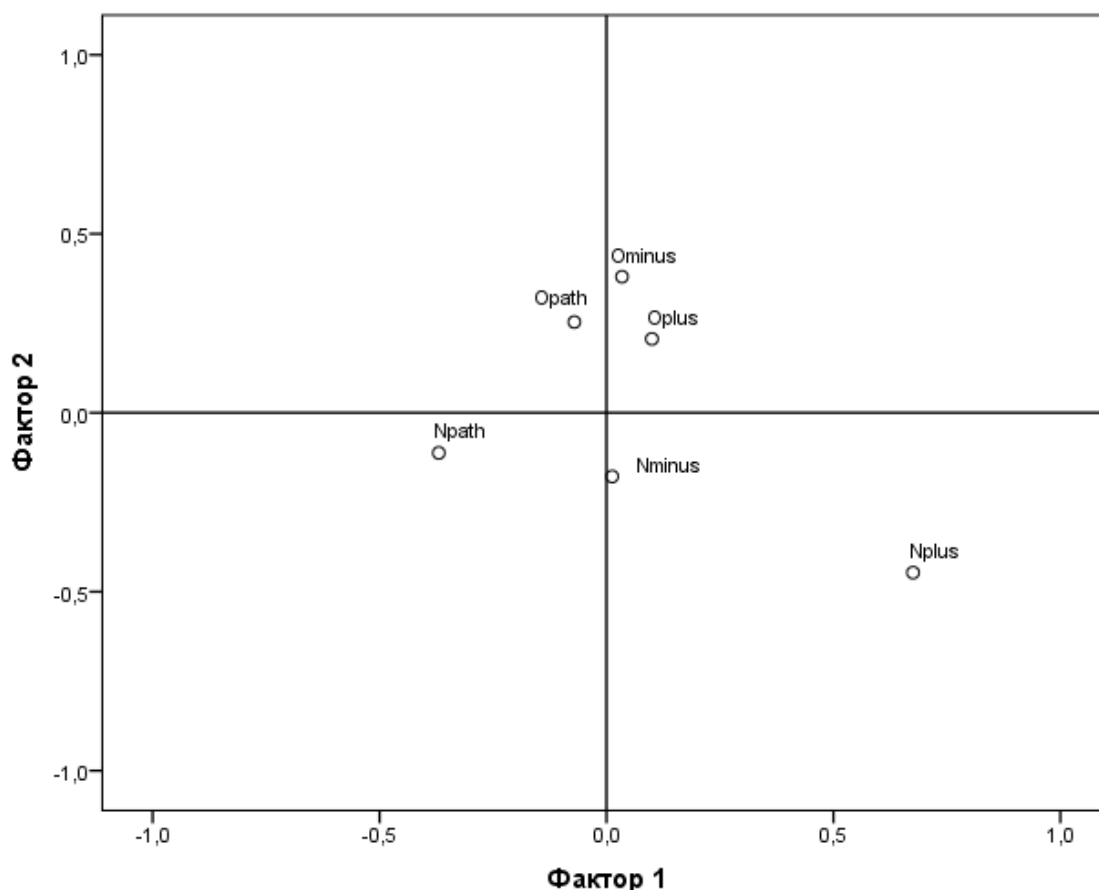

Рис. Реляційна структура асоціативних реакцій.

Отриманий рисунок демонструє, що вимір першого фактору становлять послідовність з позитивних, негативних та патологічних реакцій. Виявлена послідовність однакова як для оригінальних, так і для нормативних відповідей. Проте для нормативних відповідей вона виражена яскравіше завдяки більшій дисперсії цих параметрів. Інтерпретувати цей феномен можна наступним чином: при багатому внутрішньому світі межа між нормою та патологією є умовною. Можна припустити, що вимір першого фактору відображає біполярний конструкт адекватність-патологічність. На позитивному полюсі другого фактору знаходяться оригінальні відповіді, тоді як на негативному – нормативні. Цей фактор відображає біполярний конструкт оригінальність-нормативність. Відповідно у просторі цих двох конструктів можна розглядати асоціативні реакції особистості.

На останньому, третьому етапі дослідження були досліджені кореляційні зв'язки між нормативними та оригінальними рішеннями та показниками інших психодіагностичних методик. Розраховувались коефіцієнти кореляції ρ Спірмена. Це дозволило встановити конвергентну валідність досліджуваних

діагностичних критеріїв тесту Вартегга. Так реакція N+ виявила статистично значущі кореляції з наступними психологічними параметрами: місцем червоного кольору в методі Люшера ($\rho = 0,127$; $p = 0,001$), шкалами L ($\rho = -0,102$; $p = 0,011$), D ($\rho = -0,087$; $p = 0,030$), Ma ($\rho = 0,079$; $p = 0,048$) опитувальника ММИЛ. Неадекватні нормативні рішення N- статистично значуще корелювали з реакцією s+ методу Сонді ($\rho = 0,085$; $p = 0,033$), шкалами F ($\rho = -0,129$; $p = 0,001$), K ($\rho = 0,113$; $p = 0,005$), Hs ($\rho = -0,134$; $p = 0,001$), Sc ($\rho = -0,118$; $p = 0,003$) опитувальника ММИЛ. Патологічні нормативні рішення Nr виявили статистично значущі кореляції з червоним ($\rho = -0,092$; $p = 0,021$) та сірим кольорами ($\rho = -0,378$; $p = 0,000$) тесту Люшера, шкалами ММИЛ L ($\rho = 0,107$; $p = 0,007$), D ($\rho = 0,119$; $p = 0,003$), Ma ($\rho = -0,165$; $p = 0,000$).

Стосовно оригінальних рішень тесту Вартегга можна зазначити наступне. Рішення O+ статистично значуще корелювали з реакціями h- тесту Сонді ($\rho = 0,127$; $p = 0,001$), зеленим кольором тесту Люшера ($\rho = -0,096$; $p = 0,016$), шкалами Mf ($\rho = 0,095$; $p = 0,017$), Ma ($\rho = 0,162$; $p = 0,000$) опитувальника ММИЛ. Неадекватні оригінальні рішення виявили тільки один статистично значущий коефіцієнт кореляції з

реакцією е- методу Сонді ($\rho = -0,105$; $p = 0,009$). Для останньої категорії асоціативних реакцій – неадекватних оригінальних рішень – статистично значущі коефіцієнти були встановлені для жовтого кольору ($\rho = 0,098$; $p = 0,014$), контрольних шкал L ($\rho = -0,098$; $p = 0,014$), F ($\rho = 0,146$; $p = 0,000$), K ($\rho = -0,211$; $p = 0,000$) та клінічних шкал Pd ($\rho = 0,177$; $p = 0,000$), Pa ($\rho = 0,108$; $p = 0,007$), Ma ($\rho = 0,113$; $p = 0,005$) опитувальника ММІЛ.

Виходячи з цих даних, можна стверджувати, що асоціативні реакції тесту Вартегга виявили достатню конструктну валідність, що дозволяє більш широко розкрити зміст цих параметрів, як діагностичних критеріїв інтерпретації. Нормативні адекватні реакції свідчать про конвенціональну адаптацію, яка пов'язана позитивне ставлення до світу, тоді як нормативні патологічні – навпаки, пов'язані з відгороженістю та депресивними станами. Реакції N- характеризують спроби адаптуватися, які пов'язані з ворожим

ставленням до світу. Оригінальність відповідей з адекватними асоціаціями виявлялась зокрема як характерологічна риса на соціально-ролевому рівні. Тоді як оригінальні патологічні реакції свідчили про високу вірогідність акцентуацій та межових розладів. Реакції O- потребують подальшого вивчення, адже конвергентна валідність цього параметру є достатньо низькою.

Висновки. Описові статистики для нормативних та оригінальних рішень тесту Вартегга можуть бути використані у якості тестових норм. Зазначені асоціативні реакції формують двовимірний простір, який складається з двох біполярних конструктів: адекватність-патологічність та нормативність-оригінальність. Підтверджується високий рівень конвергентної валідності цих діагностичних критеріїв (окрім реакції O-). Реакції N+ описують позитивне ставлення до світу, Np – відгородженість та депресивні стани. Реакції Op – є суттєвим патологічним маркером.

Література

1. Вартегг Э. Уровневая диагностика личности. Рисуночный тест Вартегга. / Э. Вартегг, В.К. Калининко. – М.: Смысл, 2006. – 239 с.
2. Кэйдис А. Рисование пальцами как проективный метод / А. Кэйдис. - С.355-376 // Проективная психология [Текст] / ред. Р. Римская ; пер. М. Будынина. - Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. - 528 с.
3. Лубовский Д.В. О применении теста фрустрации Розенцвейга в школьной психодиагностике / Д.В. Лубовский // Вопросы психологии. - 1990. - № 3. - С. 151-154.
4. Прошанский Г. Семейные установки и личностное восприятие / Г. Прошанский. - С.407-474 // Проективная психология [Текст] / ред. Р. Римская ; пер. М. Будынина. - Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. - 528 с.
5. Crisi A. Manuale del Test di Wartegg / A. Crisi. – Roma: Ma.Gi, 2007. – 365 p.
6. Duhm E. Die Bedeutung der Anfangszeichen im Wartegg-Zeichen-Test. Teil 1 / E. Duhm // Psychologische Rundschau. – 1952. - №3. – P.242-248.
7. Ferracuti S. Correlation for the Rorschach with the Torrence tests of creative thinking / S. Ferracuti, E. Cannoni, F. Burla, R. Lazzari // Perceptual and Motor Skills. – 1999. - № 89. – P.863-870.
8. Hertz M.R. The “Popular” Response Factor in the Rorschach Scoring / M.R. Hertz // The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied. – 1938. - №6 (1). – P. 3-31.
9. Rorschach H. The application of the interpretation ofform to psychoanalysis / H. Rorschach, E. Oberholzer // Journal of Nervous and Mental Diseases. – 1923. - № 60. – P.225-248.

Rodina N. V., doctor of sciences in psychology, professor

NORMATIVE AND ORIGINAL SOLUTIONS OF THE WARTEGG TEST IN THE SYSTEM OF INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONALITY

This article analyzes the diagnostic criteria for Wartegg test – normative and original solutions. The sample of study consisted of Odessa and Odessa oblast people (n = 640, age 15 to 48 years). The descriptive statistics of normative and original solutions that can be used as test norms were shown. Relational structure of associative reactions consisting of two bipolar constructs: normativity-originality and adequacy-pathologicalness. By analysis of the correlations with parameters of Szodi test, Luscher color test, MMPI a sufficient level of convergent validity of these diagnostic criteria were determined. It was showed that N+ indicates conventional adaptation, associated with a positive attitude to the world, whereas Np is related to detachment and depression, N- characterizes hostile attitude to the world, O+ indicates originality in a social-role level, Op is related to high probability of accentuations and borderline disorders.

Keywords: Wartegg test, normative solutions, original solutions, relational structure of associative reactions, convergent validity.